

Türkiye'deki Bazı Geven Türleri¹

Some Astragale Species in Turkey

Mehmet Ali IŞIK²

Öz:

Son yıllarda unutulmuş geven bitkisi, konar göçerliğin yaygın olduğu dönemlerde insanların hayvanlarını daha iyi beslemek için kullandıkları bir kaba yem kaynağıydı. Günümüzde ise topraktan sökülerek yakacak olarak kullanılmaktadır. Geven sadece hayvan beslenmesinde değil sanayide, tıpta, arıcılıkta, biyo-çeşitlilikte özellikle erozyon mücadelesinde önemli bir kaynaktır. Derin kökleri ve geniş dalları sayesinde eğimli yamaçların erozyon bekçileridir. Geven tıpta kanser tedavilerinde bile kullanılabilecek önemli bir bitkidir.

Anahtar sözcükler; Geven, Türkiye, Tür

Abstract:

Astragale plant forgotten in recent years, it was a source of roughage that people used to feed their animals better during periods of condemnation. Today, however, it is used as a fuel by removing it from the soil. Astragale is an important resource not only in animal nutrition but also in industry, medicine, apiculture, biodiversity and especially in erosion control. With deep roots and large branches are the keepers of slope erosion. Astragale is an important plant used in medicine even in cancer treatments.

Keywords: Astragale, specie, Turkey

Giriş:

Ülkemizin bulunduğu coğrafi konum, farklı toprak grupları, farklı iklim sistemlerinin etkisinde olması, üç farklı bitki coğrafyası bölgesinin birleştiği yerde olması, özellikle de bazı İran-Turan kökenli bitki cinslerinin gen merkezi olması gibi ekolojik ve floristik nedenlerle zengin bir flora ile çok değişik vejetasyon tiplerini bünyesinde barındırır. Astragalus L cinsleri 425 takson ile

¹ Mehmet Ali IŞIK tarafında hazırlanan Lisans bitirme tezinden üretilmiştir.

² Ahi Evran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, Sorumlu yazar; mehmetali.isik@outlook.com

ülkemiz florasında en zengin cinstir (Davis, 1970; Maassoumi, 1998; Güner ve ark., 2000; Ekici ve ark., 2008).

"Astron" ve "Gala" kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan *Astragalus* "Astron" yıldız, "Gala" ise süt anlamına gelmektedir. Astraganla bitkilerinin bazı türleri hayvanların süt verimini arttırdığı gözlenmiştir. *Astragalus* türlerinin besin değerlerinin yüksek olması yanında, çalı formunda olanlarından kitre zamkı elde edilmesi, yakacak ve hayvan yemi olarak kullanılması yanında erozyonu önlemede de etkin rol almaktadırlar (Uysal, 1997).

Astragalus, Dünya' da başlıca Avrasya, Kuzey Amerika ve Güney Amerika' da kurak ve yarı kurak bölgelerde bulunmaktadır. Ülkemizde ise Doğu Anadolu ve İç Anadolu Bölgesi' ndeki rakımı 1300–3500 m, İç Ege ve Toroslar' da rakımı 1300–2300 m'de orman, step ve dağ yamaçlarında görülmektedir (Anonim, 2007b).

Astragalus cinsinin sistematik künyesi aşağıdaki gibidir.

Alt Alem: Trachebionta
Üst Şube: Spermatophyta
Şube: Magnoliophyta
Sınıf: Magnaliopsida
Alt sınıf: Rosidae
Takım: Fabales
Familya: Fabaceae
Genus: *Astragalus*

Geven her iklimde yetişebilen kurağa ve özellikle soğuğa çok dayanıklı az su tüketen bir baklagil yem bitkisidir. 3-5 m derine kadar inen kökleri ve köklerin geniş dalları sayesinde erozyonda öce görülen son toprak bekçileridir. Soğuk ve kurak koşullara uyum gösterebilen geven yıllık yağışın 300 olduğu ılıman bölgelerde başarı ile yetiştirilir. Geven bitkisi toprak istekleri açısından seçici değildir. Tek yıllık ve çok yıllık türleri mevcut olup dikenli ve dikensiz odunsu boş dallıdır. Kumlu kurak, taşlı hatta çatlakları olan en ağır topraklarda bile yetişir. Yapraklar paripinnat veya imparipinnat nadiren 1-3 yaprakçıklıdır. Çiçeklenme durumu sapsız, bir çiçek sapında salkım veya başak şeklinde veya üst yaprağın koltuğunda meydana gelen çiçekler sapsız, sık, yoğun bileşik çiçekli, nadiren çiçekler tek tektir.

Ülkemiz Florasında Yetişen Bazı Geven Türleri

Türkiye'nin Çayır ve Mera Bitkileri (2008) göre ülkemizdeki geven türleri;

Astragalus aduncus willd. Kancalı Geven, Doğu Anadolu bölgesinde yetişir, Hayvanlar tarafından yenir fakat besleme değeri düşüktür.

Astragalus adustus bunge Geven olarak bilinir, Güney Doğu Anadolu bozkırlarında mevcuttur. Sadece ülkemizde yetişir.

Astragalus alyssoides lam. Geven, Doğu Anadolu bölgesinde bulunur yem değeri yoktur, çok yıllıktır ve otsu özellikler taşır.

Astragalus andrachneifolius Fenzl Geven Orta Anadolu bölgesinde raslanır. Çok yıllıktır dikenlidir ve yem değeri yoktur.

Astragalus angustifolius Lam. Dar yapraklı geven ülkemizin batı ve kuzey bölgelerinde rastlanır. Geniş bir yayılış alanına sahip olan bitkiye, orta ve yüksek kesimlerdeki meralarda görülür. Keçiler tarafından otlanır.

Astragalus argaeus Bunge Geven İç Anadoluda 2500-3000 m rakımlarda görülür. Sadece bu bölgede yayılış gösterir.

Astragalus asterias Stev. ex Ledeb. Geven, Güney Doğu Anadolu bölgesinin vejetasyonunu oluşturur. İstilacı bir türdür.

Astragalus aureus Willd. Sarı çiçekli geven Doğu Anadolu bölgesinde yem değeri olmayan dikenli bir geven türüdür.

Astragalus baibutensis Bunge Geven ülkemizin doğu ve kuzey bölgelerinde bulunur. Rakımı 500-2150 m olan dağlık bölgelerde görülür. Yem değeri düşüktür.

Astragalus bicolor Lam. Geven Ülkemizde Doğu Anadolu bölgesinde rastlanır. Dikensiz olması nedeniyle hayvanlar tarafında otların fakat yem değeri düşüktür.

Astragalus fodinarum Boiss & Noe Geven endemik olup istilacı bir türdür.

Astragalus Fraxinifolius DC. Sarı geven Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan çayırlarda, sulak alanlarda ve Tarla kenarlarında görülen, yem değeri orta bir geven türüdür.

Astragalus galegiformis L. Geven Orta Anadolu Bölgesinde tepe yamaçları yol kenarlarında görülen açık sarı renkli bir türdür.

Astragalus gummifer Lab. Sakız geveni Orta Anadoluda rakımı 1200-2600 m de meralarda ve yamaçlarda görülür.

Astragalus idae Sirj. Geven Kazdağı'na ait bir geven türüdür.

Astragalus maximus Willd. Geven Doğu Anadolu bölgesinde yol kenarları, hendekler yetişen zehirli bileşikler içeren bir türdür.

Astragalus microcephalus Willd. Küçük başlı geven, boz geven Doğu Anadolu Bölgesinde bulunur. Köylüler yakacak olarak değerlendirir. Meyilli arazilerin erozyondan korunmasında etkilidirler.

Astragalus onobrychis L. Korunganımsı geven Doğu Anadolu'da rakımı 1000-2400 m olan taşlık yamaçlar ve bozkırlarda görülmektedir. Hayvanlar tarafından sevilerek otlanır.

Astragalus schizopterus Boiss. Geven Akdeniz bölgesinde rakımı 100-1150 m çam ormanları, meşeliklerde ve bozuk alanlarda görülmekte olup yem değeri iyidir.

Astragalus squalidus Boiss & Noe Geven Marmara bölgesinde görülür. Rakımı 500-2350 m olan çamlık ve kalkerli bozkırlar görülür.

Astragalus cicer Nohut geveni Avrupa ve Asya'nın ılıman iklime sahip bölgelerinde görülmemiştir. Mera bitkisi olarak kullanılır.

Astragalus Trojanus Stev. Truva geveni Batı Anadolu yayılış gösteren bu geven türü keçiler tarafından otlanmaktadır.

Astragalus beypazaricus Beypazarı Geveni Dünya üzerinde sadece Ankaranın Beypazarı ilçesinde yetişir ve adını buradan alan endemik bir türdür.

Sanayide, Kitre denen gevenin gövdesinden sıızan değerli bir zamktır mevcuttur. Bu zamk *A. brachycalyx*, *A. gummifer* ve *A. microcephalus* gibi geven türlerinin gövdesinde açılan çiziklerden toplanır. Bu zamk eczacılıkta, boya, dokuma ve kağıt sanayisinde kullanılır. Arıcılık açısından, geven son derece önemlidir. Çünkü Türkiye florasında geven türleri doğal olarak bulunmaktadır. Nektara sahip olanlar canlı, güzel ve gösterişli çiçeklere sahiptir. Hayvancılık açısından, bazı geven türleri hayvanların verimini arttırdığı bilinmektedir. *Astragalus schizopterus* Boiss, *Astragalus cicer*, *Astragalus gummifer* ve *Astragalus lineatus* gibi türlerin yem değerleri iyidir.

Sonuç:

Son yıllarda unutulmuş geven bitkisi, konargöçerliğin yaygın olduğu dönemlerde insanların hayvanlarını daha iyi beslemek için kullandıkları bir kaba yem kaynağıydı. Günümüzde ise topraktan sökülerek yakacak olarak kullanılmaktadır. Geven sadece hayvan beslenmesinde değil sanayide, tıpta, erozyon mücadelesinde, arıcılıkta, biyo çeşitlilikte önemli bir kaynaktır. Geven bitkisinin Türkiye’de yaklaşık 425 dünyada ise 3000 türü bulunmaktadır. Geven tıpta kanser tedavilerinde bile kullanılabilmektedirken son zamanlar da hak ettiği önemi görmemektedir. Halkımızca bilinçsizce kullanımının önlenmesi ve korunması konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Eğer geven bitkisi hak ettiği önemi tekrardan kazanmazsa ileriki dönemlerde tamamen doğada bırakılıp değerlendirilmeyecektir.

Gevenin adaptasyon yeteneği çok yüksektir ve hemen hemen her yerde yetiştirilebilir. Geven üzerine yapılan çalışmalar artırılmalı, çiftçiler bilinçlendirilmeli ve yakacak olarak kullanılmamalıdır. Birçok alanda kullanılabilecek geven insanoğlu için çok faydalı olabilir. Doğada öylece bırakılmayıp değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

Anonim, 2007, <http://www.bugday.org/article.php?ID=1737>.

Anonim 2008 T.C Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türkiye'nin Çayır ve Mera Bitkileri.

Davis, P.H., “Flora of Turkey and The East Aegean Islands”, Edinburgh Univ. Press. Edinburgh, 3, 49-254, 1970.

Ekici, M., Aytaç, Z., Akan M. & Pınar, M., 2008“ A new species *Astragalus* L. (section: Onobrychoidei DC.: Fabaceae) from Turkey”, Bot. J of the Lin. Soc., 157,741-747.

Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T., Başer KHC., “Flora of Turkey and The East Aegean Islands”, 11, 79-88, 2000.

Maassoumi, A.A., “*Astragalus* in the Old World, Check-List”, Research Institute of Forest and Rangelands, İnan, 1998.

Uysal, İ., 1997 *Astragalus trojanus* Endemik Türünün Morfolojisi Anatomisi ve Ekolojisi Üzerinde Gözlemler, Erc. Üniv. Fen Bil. Derg. 13,1-2, 54-66.